

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE
ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

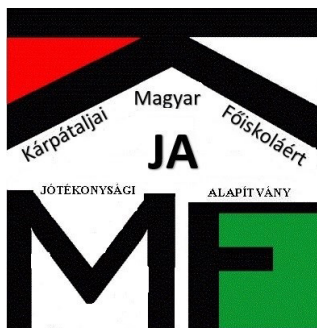
**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 94(477.87)(082)

K 22

A kiadvány a mai Kárpátalja területének történetét mutatja be az őskortól a jelenkorig; összefoglaló jellegű munka, ahol a szerzők által fontosnak tartott témakörök lettek megjelenítve. Ajánljuk mindazoknak, akik betekintést kívánnak nyerni a mai értelemben vett Kárpátalja sokoldalú múltjába és jelenkori történetébe.

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Tudományos Tanácsa (2021.09.30., 9. számú jegyzőkönyv).*

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi
Kutatóközpontja, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztőbizottság:

A szerkesztőbizottság elnöke: *dr. Brenzovics László*

Főszerkesztő: *dr. Csatáry György*

Felelős szerkesztők: *Dobos Sándor, Orbán Melinda*

Szerkesztőbizottsági tagok: *dr. Braun László, dr. Szakál Imre,*

Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya

Lektorálta:

prof. dr. habil. Balla Tibor (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest) – 6. fejezet;

Bayerné dr. Sipos Mónika (Pécsi Tudományegyetem, Pécs) – 15. fejezet;

dr. Czigány István (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest) – 4. fejezet;

dr. Ferenc Viktória (Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Forisik Péter (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 2. fejezet;

Hidász Ferenc OFM (Ordo Fratrum Minorum) – 10–13. fejezet;

Marosi István (gör.kat. lelkész, Ortutay Elemér Görögkatolikus Központ, Beregszász) – 10–13. fejezet;

prof. dr. Mándrik Iván (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 5. fejezet;

dr. Milován Sándor (a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tiszteletbeli elnöke, Nagyszőlős) – 14. fejezet;

dr. Molnár József (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 1. fejezet;

dr. Novák Ádám (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 3. fejezet;

dr. habil. Palasik Mária (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest) – 11. fejezet;

prof. dr. habil. Püski Levente (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 8–9. fejezet;

dr. Radvánszky Ferenc (ref. lelkész, Mezőkaszonyi Református Egyházközség) – 10–13. fejezet;

dr. habil. Simon Attila (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja) – 7. fejezet;

dr. Tóth Pál Péter, DSc (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Valuch Tibor, DSc (Eszterházy Károly Egyetem, Eger) – 10., 12–13. fejezet.

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Orbán Melinda*

Korrektúra: *Sin Edina, Hnatik-Riskó Márta*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel: *Dobos Sándor* (a II. RF KMF Kiadói Részlegének vezetője)

A monográfia fejezeteinek tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

**A kiadvány megjelenését a Nemzeti Együttműködési Alap,
Magyarország Miniszterelnöksége, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta
a Nyírtéti Református Egyházközség Jövőjéért Egyesület és a Kárpátaljai
Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány közreműködésével.**

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.;
e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail:
print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft.

ISBN 978-617-8046-21-7

© A szerzők, 2021

© A szerkesztőbizottság, 2021

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	11
1. FEJEZET. KÁRPÁTALJA KÖZIGAZGATÁS-TÖRTÉNETE, ETNO- DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSAI ÉS KÖZSÉGNÉVRENDEZÉSEI	13
1.1. A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén (<i>Molnár D. István</i>).....	13
1.2. Kárpátalja népessége (<i>Molnár D. István</i>)	32
1.3. Községnévváltozások és -rendezések a mai Kárpátalja területén (1898–2000) (<i>Dobos Sándor</i>).....	50
2. FEJEZET. A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉNEK ŐSTÖRTÉNETE (<i>Rácz Béla</i>).....	65
2.1. Paleolitikum (őskőkor).....	65
2.2. Mezolitikum (középső vagy átmeneti kőkorszak)	72
2.3. Neolitikum (újkökor, csiszoltkő-korszak).....	76
2.4. Rézkorszak (eneolitikum, kőrézkor)	79
2.5. Bronzkorszak.....	82
2.6. Vaskorszak.....	88
2.7. A római kor.....	92
2.8. A szláv korszak.....	97
3. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG KÖZÉPKORA (A HONFOG- LALÁSTÓL 1526-IG) (<i>Kész Barnabás</i>)	103
3.1. A magyar honfoglalástól az államalapításig (895–1000)	103
3.1.1. Őstörténetünk titkai	103
3.1.2. A honfoglaló magyarok régészeti emlékei Kárpátalján	108
3.2. Vidékünk az Árpád-házi királyok korában (1000–1301)	115
3.2.1. Az Árpád-dinasztia	115
3.2.2. Vármegyék és ispánságok.....	120
3.3. A vegyes házi királyok kora (1301–1525).....	125
3.3.1. A Magyar Királyság fénykora.....	125
3.3.2. Középkori vármegyéink.....	131
3.3.3. Gazdaság, társadalom, műveltség.....	138
3.3.4. Középkori kőtemplomok	139
3.3.5. Szerzetesrendek	141
3.3.6. Középkori váraink	143
3.3.7. Vidékünk nemesi családjai a középkorban	153

4. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG A KORA ÚJKORBAN (1526–1790).....	157
4.1. Vidékünk története a mohácsi vésztől a szatmári békéig (1526–1711) (<i>Csatáry György</i>)	157
4.1.1. A királyi Magyarország és Erdély határán.....	157
4.1.2. A reformáció terjedése vidékünkön, beregszászi zsinatok	159
4.1.3. Az öt máramarosi koronaváros	165
4.1.4. A Bocskai-felkelés	167
4.1.5. Bethlen Gábor fejedelem kora.....	170
4.1.6. A vármegyei főnemesség	172
4.1.7. Az ungvári katolikus gimnázium.....	185
4.1.8. Az ungvári unió 1646-ban	188
4.1.9. A Thököly-felkelés.....	190
4.1.10. A Rákóczi-szabadságharc	199
4.2. Északkelet-Magyarország története 1711–1790 között (<i>Molnár Ferenc</i>)	213
4.2.1. A munkács-szentmiklósi uradalom.....	217
4.2.2. Munkács és Nagyszőlős.....	224
4.2.3. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kiala- kulása a 18. században	228
4.2.4. Bacsinszky András a Munkácsi Egyházmegye élén.....	231
5. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1790-TŐL 1914-IG....	237
5.1. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig (<i>Dancs György</i>).....	237
5.1.1. A jakobinus mozgalom és a napóleoni háborúk	237
5.1.2. A reformkori országgyűlések és a vármegyék.....	239
5.1.3. Néesség.....	247
5.1.4. Egészségügy és kolerajárvány	249
5.1.5. Gazdaság.....	254
5.1.6. Adók és kiadások	263
5.1.7. Regionális központok	265
5.1.8. Társadalmi szerveződések	271
5.2. Az 1848–49. évi események és a neoabszolutizmus (<i>Molnár Ferenc</i>)	273
5.2.1. A vármegyei élet és a forradalom	273
5.2.2. A nemzetiségi kérdés	277
5.2.3. A nemzetőrség és a honvédtoborzás megszervezése	279
5.2.4. Az 1848. őszi események.....	283

5.2.5. 1849 tavasza: a verhovinai események és a podhe- ringi ütközet	287
5.2.6. Végig a magyar szabadságharc szolgálatában	290
5.2.7. Megtorlás és neoabszolutizmus	295
5.2.8. Az Ungvári Kerület és az olmützi alkotmány kihirdetése	296
5.2.9. A politikai és nemzetiségi élet élénkülése az 1860-as évek elején.....	303
5.3. A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai (<i>Braun László</i>)	310
5.3.1. A mezőgazdaság és az agrárnépesség helyzete.....	310
5.3.2. Kivándorlás az Északkeleti-Kárpátok vidékéről	315
5.3.3. Ruszin nemzetiségi mozgalom és politikai viszonyok	323
5.3.4. A zsidó közösség és gazdasági szerepvállalása	329
5.3.5. A német lakosság foglalkozása és társadalmi helyzete.....	332
5.3.6. A vasúti közlekedés kiépítése	334
5.3.7. Az ipar fejlődése	344
5.3.8. A városok fejlődése és polgárosodás.....	358
 6. FEJEZET. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS VIDÉKÜNK (1914–1918) (<i>Suslik Ádám</i>)	 383
 7. FEJEZET. AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKA (1918–1938) (<i>Szakál Imre</i>)	 399
7.1. Az államfordulat hónapjai.....	399
7.1.1. Ruszka Krajna.....	399
7.1.2. A csehszlovák katonai megszállás	408
7.2. Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság közigazgatásában	412
7.2.1. Az új ország	412
7.2.2. Kárpátalja csehszlovák közigazgatása	416
7.3. Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján.....	423
7.3.1. Az új közösség	423
7.3.2. Pártok és választások	430
7.4. Csehszlovák gazdaságpolitika Kárpátalján	435
7.4.1. Gazdasági helyzetkép és infrastrukturális fejlesztések.....	435
7.4.2. Földreform és telepítéspolitika	444
 8. FEJEZET. KÁRPÁTI UKRAJNA ÉS A TERÜLETI REVÍZIÓ (1938–1939) (<i>Szözlősi Nóra</i>)	 449
8.1. Az 1938-as eseményeket megelőző nemzetközi helyzet.....	449
8.2. Az 1938-as csehszlovák válság és a kisantant megroppanása.....	454

8.3. A müncheni tárgyalások és az első bécsi döntés	455
8.4. Az 1938. őszi események	459
8.5. Kárpáti Ukrajna kikiáltása, majd Magyarországhoz történő csatolása 1939 márciusában	463
9. FEJEZET. A MAGYAR KIRÁLYSÁGHOZ VISSZATÉRT KÁRPÁTALJA (1938–1944) (<i>Szőlősi Nóra</i>).....	
9.1. Előzmények.....	467
9.2. A katonai közigazgatás bevezetése.....	468
9.3. A polgári közigazgatásra történő áttérés.....	472
9.4. A visszatért területek országgyűlési képviselőtének alakulása.....	475
9.5. Igazoltatási eljárások és a tisztviselőkérdés	477
9.6. A visszatért területek gazdasági adottságai és lehetőségei	480
9.6.1. Turizmus	480
9.6.2. Erdőgazdálkodás.....	483
9.6.3. A vízerőművek.....	490
9.6.4. Mezőgazdaság, ipar és az ezen belüli szociális intézkedések.....	493
10. FEJEZET. A KÉSŐSZTÁLINIZMUS KORSZAKA (1944–1953).....	
10.1. A vidék szovjetizálása/szovjetesítése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	501
10.2. A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	513
10.3. A közoktatás szovjetesítése (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	521
10.4. Egyházpolitika szovjet módra (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	528
11. FEJEZET. A SZTÁLIN UTÁNI ÉVTIZED – 1953–1964 (A HÁROM „TRIUMVIRÁTUS” ÉS A HRUSCSOVI KILENC ÉV).....	
11.1. Politikai látszatenyhülés (<i>Váradi Natália</i>).....	543
11.2. A gazdaságfejlesztés – káderkérdés (<i>Váradi Natália</i>)	551
11.3. 1956 helyi vonatkozásai (<i>Váradi Natália</i>).....	565
11.4. A közoktatás alakulása az enyhülés éveiben (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	574
11.5. A hitélet alakulása a hruscsovi egyházüldözés idején (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	580
12. FEJEZET. A BREZSNYEVI DOLCE VITA KÉT ÉVTIZEDE (1964–1982).....	
12.1. „Édes élet” szovjet módra: gazdaság és birodalmi eszme (<i>Császár István</i>)	593

12.2. A helyi magyar szellemi mozgástér újraértelmezése és annak következményei (<i>Császár István</i>).....	600
12.3. A közoktatás brezsnyevi központosításának időszaka (1964–1982) (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	613
12.4. Egyházpolitika és hitélet a <i>dolce vita</i> idejében (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	619
13. FEJEZET. A BOMLÁS ÉVTIZEDE (1982–1991).....	631
13.1. Pártfőtítkárok váltásának sodrában: élelmiszerprogram és alkoholtilalom (1982–1985) (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	631
13.2. A gorbacsovi peresztrojka fonákságaitól a széthullásig (<i>Császár István</i>)	635
13.3. Az ideológiai harc fokozása a közoktatásban (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	644
13.4. Az ateista propagandától az egyházzal történő együttműködésig (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	650
14. FEJEZET. KÁRPÁTALJA POLITIKATÖRTÉNETE A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2015) (<i>Darcsi Karolina</i>)	661
14.1. Kárpátalja Ukrajna függetlenségének időszakában – a magyar érdekképviselet megjelenése, az elvesztett autonómia ügye	661
14.2. Ukrajnai választások és a kárpátaljai magyarság	665
14.2.1. Parlamenti választások – 1990–1998	667
14.2.2. Parlamenti választások – 2002–2014	668
14.2.3. Helyhatósági választások Ukrajnában	680
15. FEJEZET. HELYZETKÉP A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSRÓL (1989–2019) (<i>Orosz Ildikó</i>).....	693
15.1. Az oktatást meghatározó jogalkotási folyamat alakulása Ukrajnában.....	694
15.2. Az anyanemzet politikájának hatása a kárpátaljai magyar oktatásra.....	706
15.3. A magyar nyelvű oktatási intézményhálózat	717
15.4. A magyar tannyelvű oktatási intézmények/osztályok minőségének kérdésköre	723
15.5. A magyar nyelvű szakképzés és felsőoktatás alakulása a vizsgált időszakban.....	735

16. FEJEZET. KÁRPÁTALJA TÁRSADALMI VISZONYAI A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2018) (<i>Hires-László Kornélia</i>)	743
16.1. Korszakok a gazdasági jellemzők és változások alapján.....	744
16.1.1. Ukrajna intézményi átalakulása (1991–1998).....	744
16.1.2. A nemzetközi hitelek és befektetők (1999–2007).....	748
16.1.3. A nagy gazdasági világválság (2008–2009).....	749
16.1.4. A mindenkori Nyugat és Kelet dilemmája (2010–2013)	751
16.1.5. A „Majdan” utáni időszak (2014–2015; 2016–2018)	752
16.2. Magyar kisebbségi lét a független Ukrajnában	756
16.2.1. A függetlenség alapjai (az alkotmány) – 1991–2000	756
16.2.2. Státusz törvény / narancsos forradalom – 2000–2007	756
16.2.3. Az első „ukrán láz” – 2008–2009	759
16.2.4. Kisebbségbarát időszak – 2010–2012.....	760
16.2.5. A második „ukrán láz”(?) – 2013–2019.....	761
16.3. Migrációs folyamatok korszakonként a kárpátaljai magyarság életében	761
16.4. Mindennapok a kárpátaljai magyarság életében az 1991-es rendszerváltás után	765
A KÖTET SZERZŐI	781

(Nagybocskó, Gyertyánliget és Körösmező) és 25 falu található, melyek 4 kistérségbe szerveződtek.

A Beregszászi járás a legkisebb az újonnan megalakított járások közül, területe 1 457 km², lakossága 208 420 fő. A Beregszászi járáshoz hozzácsatolták a Nagyszőlősi járást, az Ilosvai járásból a Beregkövesdi kistérség településeit (Beregkövesd, Beregkisfalud, Medence, Árdánháza, Nyíresújfalud, Beregpálfalva, Falucska és Komlós), valamint a Munkácsi járási Barkaszó és Szernye csatlakoztak a Bányai kistérséghez, ezért szintén a Beregszászi járáshoz kerültek. A járásban 2 város (Beregszász és Nagyszőlős), 3 városi típusú település (Tiszaújlak, Bányai és Királyháza) és 100 falu található 10 kistérségbe szerveződve. Nagyszőlős és Beregszász is pályázott a járási központ szerepére, végül annak ellenére, hogy Nagyszőlős nagyobb lakosságszámmal rendelkezik, elhelyezkedése miatt Beregszászt tették meg járásközponttá, és a járás is a Beregszászi járás nevet kapta.

A decentralizáció legfontosabb célja az volt, hogy az államnak a központi befolyásoló szerepe csökkenjen, a helyi önkormányzatokat nagyobb hatáskörökkel ruházza fel, a kistérségek életét befolyásoló döntéseket helyben hozzák meg. Ehhez arra volt szükség, hogy életképes közösségek jöjjenek létre, melyek saját erőből képesek fenntartani működésüket.

1.2. Kárpátalja népessége**

A honfoglalást követően a magyarok a mai Kárpátalja területének az alföldi, hegylábi területeit népesítették be, a hegyvidéki rész a gyepuzónát alkotta, így szinte lakatlan volt. A 13. századtól, miután felszámolták a határvédelmi rendszert, elkezdődött a hegyvidéki területek benépesülése is főként ruszin nemzetiségű lakossággal, akik Galíciából, Podóliából, Volhíniából érkeztek. Mivel a lakosság számát ebben az időben nem írták össze, a népességszámra az adóösszeírásokból következtethetünk.

Az 1495-ös adóösszeírás szerint a mai Kárpátalja területén 44 500 lakos élt 13 városban és 307 faluban, melyek közül a városok és 165 falu magyar többségű, 134 ruszin, 8 román többségű volt. Az itt élő lakosság 65%-a magyar, 32%-a ruszin, 2%-a román lehetett.³⁰

A 16–17. században a mai Kárpátalja területe katonai felvonulási területként szolgált az Erdélyi Fejedelemség és a Habsburg-Magyarország között, így gyakran vált háborús pusztítások áldozatává. A negatív hatá-

** A fejezet szövege részben megjelent itt: *Molnár D. István: Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig.* Budapest 2018. P. 180.

³⁰ *Kocsis Károly: Kárpátalja mai területének etnikai térképe.* Budapest 2001.

soknak főként a sík vidéki magyar lakosság volt kitéve, miközben a többnyire érintetlen hegyvidéki területekre folyamatosan zajlott a ruszin lakosság betelepülése. A 17. században a ruszinok egyre gyakrabban költöztek a magyar etnikai terület elpusztult peremvidéki falvaiba, városaiba.³¹

A Rákóczi-szabadságharc leverését követően a Rákóczi-birtokokat Schönborn Lothár Ferenc mainzi érsek kapta meg, aki Németországból németeket telepített főként Munkács környékére. Királymező és Németokra környékére 1730 és 1750 között osztrák favágókat telepítettek.

Kárpátalja területének népességszáma 1869-ben 405 310 fő volt. A legnagyobb népességszámmal ekkor a mai Munkácsi járás területe rendelkezett, a terület lakosságának több mint 10%-a, 44 949 fő élt ezen a területen. A Técsői járás területének lakosságszáma szintén magas volt, 42 465 fő, de negyvenezer feletti lakosságszámmal rendelkezett a mai Nagyszőlősi járás területe (40 263 fő) is. A legkisebb lakosságszámmal a hegyvidéki járasok területe rendelkezett. A legkevesebben a Volóci járás területén (10 583 fő), a Szolyvai járás területén (12 365 fő) és a Perecsenyi járás területén éltek (13 958 fő).

A vidék legnépesebb települése ekkor Ungvár volt, 13 394 (a később Ungvárhoz csatolt területek nélkül 11 373 fő). Ötezer felett volt a lakosságszáma még négy településnek: Munkács – 11 987 (8 602), Huszt – 6 413, Beregszász – 7 176 (6 272), Körösmező – 5 676 fő. További hét településnek a lakosságszáma meghaladta a 3 ezer főt, ezek: Rahó – 4 171, Visk – 3 616, Alsóapsa – 3 420, Nagybocksó – 3 187, Bilke – 3 633, Nagylucska – 3 217 és Nagyszőlős – 4 643 fő. Nagy településnek számított még ekkor: Mezővári, Herincse, Kövesliget, Veléte, Ilonca, Nagyrákóc, Beregrákos, Havasköz, Magyarkomját, Tiszaújlak, Ökörmező, Felsőapsa, Középpapsa, Dombó, Irhóc, Técső és Nagydobrony is.

1869 és 1880 között Kárpátalja mai területének lakosságszáma 405 310-ről 401 280 főre csökkent. A legnagyobb népességcsökkenés a sík vidéki területen ment végbe, annak is nyugati részén, a Beregszászi és a Munkácsi járasok területén. A népességszám ilyen arányú csökkenése az 1872–1873-as kolerajárvány nagyobb sík vidéki pusztításával függ össze. Források szerint Bereg vármegyében 4 972, Máramarosban 2 149, Ugocsában 988, Ung vármegyében 3 523 fő, a négy vármegyében összesen 11 632 fő esett áldozatul a kórnak.³² A legtöbb áldozatot Bereg vármegyében, a

³¹ Kocsis K.: Kárpátalja mai területének etnikai i. m.

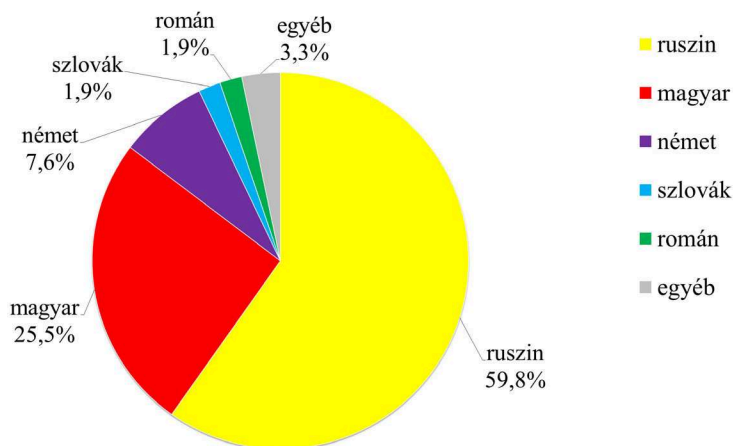
³² Kótyuk Erzsébet: Kolerajárványok az Északkelet-Felvidéken a 19. században, különös tekintettel Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyére. Ditor ut dítem. Tanulmányok Schultheisz Emil professzor 85. születésnapjára. Budapest 2008. 401.

mai Munkácsi, Beregszászi, Szolyvai járások területén követelte a betegség, így csak Munkácson 482-en, Beregszászban 264-en haltak meg ennek következtében. További negatív hatással járt a népességszámra az 1879 telén a vidéket érintő éhínség, illetve ugyanebben az évben kitört, több száz gyermekéletet követelő diftérijajrvány, továbbá az elvándorlás is.

A legnagyobb arányban Csap lakossága nőtt ebben az időszakban, 32%-kal: 902-ről 1 187 főre. A lakosságszám rohamos növekedése az 1870-es évek elején megkezdődött Kisvárdá–Csap-vasútvonal építésével párhuzamosan indult be, melyet 1873. február 4-én adtak át a forgalomnak.³³

Az 1880. december 31-i népszámlálás adatai alapján a mai Kárpátalja területén 401 280 ember élt. A legtöbben a ruszint (ukránt) vallották anyanyelvüknek, ezek száma 239 975 volt, amely az összlakosság 59,8 %-át jelentette (1. ábra). A magyar anyanyelvűek száma 102 219 volt, azaz az összlakosság 25,5 %-a. Jelentős volt a német (30 474), a román (16 713) és a szlovák (7 849) anyanyelvűek jelenléte is. A terület délkeleti részén élő románok a lakosság 1,9%-át alkották.

1. ábra A Kárpátalja mai területén élő lakosság anyanyelvi összetétele 1880-ban

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal. Budapest 1996.

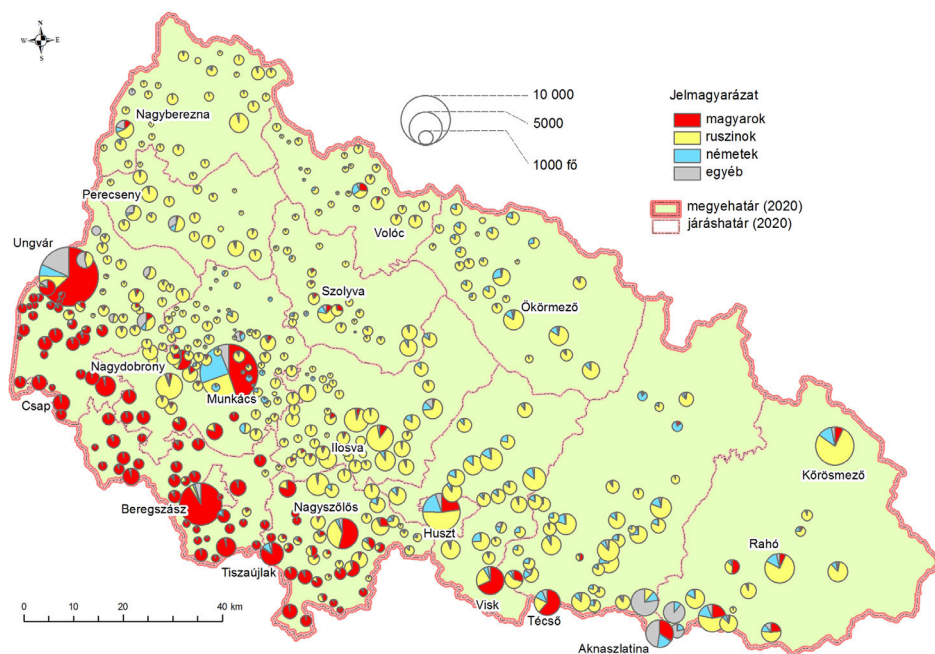
1880-ban a terület három rendezett tanácsú városa magyar többséggel rendelkezett. A városok közül a legtöbb magyar ekkor Ungvár területe

³³ MÁV: A vasúti infrastruktúra fejlesztése Záhony térségében. 2009. <http://www.mav.hu/mav/fejlesztas.php?mid=14a2e4348395a7>, letöltés 2020. júl. 12.

tén élt, melynek lakossága 13 820 fő volt, ebből 8 738 magyar, ami a település össznépségének 63,2%-át tette ki. Még nagyobb volt az aránya a magyaroknak Beregszászban, ahol a lakosság 91%-át alkották, a 7 695 lakosból 7 010 vallotta magát magyarnak. Munkács területén 5 992 (45%) volt a magyarok száma.

További népesebb magyar közösségekkel rendelkező települések voltak: Visk (2 485 fő, 68,7%), Nagyszőlős (2 364 fő, 53,9%), Tiszaúj-lak (2 157 fő, 83,3%), Nagydobrony (1 995 fő, 95,6%), Técső (1 964 fő, 61,6%) Mezővári (1 875 fő, 96,5%), Eszeny (1 423 fő, 95,1%), Huszt (1 414 fő, 22,7%) (11. térkép).

11. térkép Kárpátalja településeinek nemzetiségi összetétele 1880-ban

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Központi Statisztikai Hivatal: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai i. m.

A ruszinok Kárpátalja hegyvidéki járásainak területén, annak észak-keleti részén alkottak többséget. A legkisebb az arányuk Csapon volt, ahol a népszámlálás adatai alapján mindössze 2 ember vallotta anyanyelvének a ruszint. Beregszász városában 2,9% (215 fő), a Beregszászi járás területén 5,8% (1 344 fő) volt a ruszinok aránya 1880-ban. Ungváron 12,2%, Munkácson 24,6% volt a ruszin nyelvű lakosság aránya.

A német anyanyelvű lakosság legnagyobb arányban Munkácson képviselte magát, ahol a lakosság 24,3%-át alkották, szám szerint 3 277 fő. Jelentős arányban voltak német anyanyelvűek Kárpátalja keleti és hegyvidéki területein, így Huszton 19,3%, a Técsői járásban 14,8%, az Ökörmezői járásban 12,5%, a Rahói járásban 11,8%, a Huszti járás területén 10,5%.

1890-ben a terület lakosság száma 458 227 volt. A magyarok és a ruszinok aránya nőtt, csakúgy, mint a németeké. Egyedül a szlovákok aránya csökkent az összlakossághoz képest. A legnépesebb települések a városok voltak, Ungvár (14 463), Munkács (15 025) és Beregszász (9 028). Sokan éltek Kőrösmezőn (7 620), Huszton (7 461), Nagyszőlősen (5 187) és Rahón (5 056) is.

1900-ra Kárpátalja népességének a száma elérte az 529 993-at, miközben az 1880-as 25,4%-ról 28,2%-ra nőtt a magyarok aránya.³⁴ Úgy szintén nőtt a németek aránya, 1900-ra elérte a 9,4%-ot. A ruszinok aránya az össznépesség 58,9%-át tette ki. Jelentős hányadot képviseltek még a román (1,9%) és a szlovák (1,3%) anyanyelvűek.

A magyarok száma 149 377 fő volt. A legnagyobb számban továbbra is sík vidéki területeken éltek. Beregszász lakosságának 97,5%-a magyar anyanyelvű volt, ami 10 524 főt jelent. Ungváron 12 506 fő, a város lakosságának 75%-a, Munkácson 9 550 fő, a lakosság 51%-a volt magyar anyanyelvű. Csap lakosságának 98,2%-a, 1 781 fő magyar anyanyelvű volt. Az Ilosvai, Volóci, Ökörmezői és Nagybereznai járások területén a magyar anyanyelvűek aránya nem érte el az 5%-ot sem.

A ruszinok továbbra is a hegyvidéki és a máramarosi területeken alkottak többséget. Az Ilosvai, Nagybereznai, Ökörmezői, Perecsenyi és Szolyvai járások területén arányuk meghaladta a 80%-ot. A legkisebb arányban Csapon, Beregszászban és a Beregszászi járás területén voltak a ruszin anyanyelvűek, az arányuk ezeken a területeken jóval 10% alatti volt.

Az 1900-as és 1910-es népszámlálások között Kárpátalja népességének a száma 602 774 főre nőtt. A magyarok és németek száma és aránya is növekedett, így 1910-re a magyarok 184 789-en (30,7%), a németek, akikhez hozzászámolták a jiddis anyanyelvű zsidókat is, 63 561-en (10,5%) voltak. A ruszinok száma 334 755 volt, így továbbra is nagy arányt, 55,5%-ot képviseltek az össznépességben.

Kárpátalja három rendezett tanácsú városa szintén magyar többségű volt. E három város közül a legmagasabb magyar aránnyal továbbra is Be-

³⁴ Központi Statisztikai Hivatal: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Budapest 1996.

regyszász rendelkezett (96,4%), de jelentős volt a magyarok aránya a városi zsidó lakosság elmagyarosodása következtében Ungváron (76,8%) és Munkácson is (59,3%). A városok magyarsága számában is jelentős volt: Ungváron 15 781, Munkácson 13 880, Beregszászban 13 953 magyar élt.

Az 1921. február 15-i, Kárpátalja területét érintő, immár csehszlovák népszámlálás adatai szerint a mai Kárpátalja területének népességszáma elérte a 612 442 főt, ami az 1910-eshez képest enyhe (1,6%-os) növekedést jelentett. Folytatódott a század elején megindult kivándorlási hullám, aminek következtében mind a magyarok, mind a ruszin lakosok száma csökkent. Szintén negatív hatást jelentett az első világháború, illetve az azt követő cseh és román területfoglalások következtében a főként sík vidéken élő magyarság elmenekülése a területről. Egyes becslések szerint az 1918 és 1924 közötti időszakban 18 600 magyar nemzetiségű lakos hagyta el a vidéket.³⁵ Feltételezhetően a háborúnak nemcsak a magyarok, de a terület más nemzetiségei is áldozatul estek, ami szintén a népességszám csökkenését eredményezte.

A népességszám növekedése egyes területeken a cseh hivatalnokok és katonaság betelepülésével (főként a városokba) és a terület keleti részének magasabb népszaporulatával magyarázható.

A magyarok száma drasztikusan csökkent: 111 052 főre, amely az összlakosságnak mindössze 18,1%-a. Ez nagyrészt azzal magyarázható, hogy a magyar anyanyelvű és magát magyarnak valló, de izraelita vagy görögkatolikus vallásúakat zsidóként vagy ruszinként könyvelték el.³⁶ Jelentős volt a Trianon után az anyaországba áttelepültek száma is. Ugyanakkor sok Kárpátalján maradt magyartól megtagadták a csehszlovák állampolgárságot, külföldinek nyilvánították őket, így nem szerepelhettek a nemzetiségi statisztikában. Az ukránok száma ekkor 372 278 volt (60,9%), a zsidóké 80 117 (13,1%). A „csehszlovákok” száma közel a háromszorosára, 19 632 főre (3,1%) nőtt, ami nem a természetes szaporulatnak, hanem elsősorban a cseh nemzetiségű hivatalnoki és vezető réteg betelepülésének az eredménye volt.

A következő csehszlovák népszámlálás időpontja 1930. december 1. volt. Az 1921-es népszámlálás 612 442 fős lakosságszámához képest az új összeírás 734 249 főt regisztrált a megyében, ami 20%-os népességnövekedést jelentett.

1930-ban Kárpátalja lakosságának a többségét (60,8%-át, 446 478 főt) változatlanul a ruszinok (ukránok) alkották. A magyarok száma

³⁵ Kocsis K.: Kárpátalja mai területének etnika i. m.

³⁶ Kocsis Károly: Az etnikai térszerkezet átalakulása Kárpátalja mai területén az elmúlt fél évezredben. Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv. Kárpátalja. Nyíregyháza 1999.

116 975 (15,9%), a zsidóké 91 845 (12,5%), a csehszlovákoké 34 700 (4,7%), a németeké 12 778 (1,7%) lett. 1930-ban 16 558 idegen állampolgárt tartottak nyilván.

Miután 1938 őszén az első bécsi döntés értelmében Magyarország visszakapta Kárpátalja alföldi területeit, később pedig egész Kárpátalja visszakerült az anyaországhoz, újabb migrációs hullámok indultak be. Az első bécsi döntés következtében jelentős számú csehszlovák tisztviselő, katona hagyta el a Magyarországnak ítélt területeket, és távozott a Csehszlovákiánál maradt kárpátaljai területekre vagy Csehszlovákia más területeire. Később ezeket a területeket is elhagyták a csehszlovák államparátus képviselői. Helyükre jelentős számban érkeztek Magyarországról közigazgatási funkciókat ellátó emberek, illetve a katonaság, a rendvédelmi szervek megbízottai.

A magyar közigazgatás megszilárdítását követően a katonai behívások elől jelentős számú, főként ruszin nemzetiségű lakos menekült a Szovjetunióba. Sokan elvesztették munkájukat a hatalomváltás következtében, ők is a szomszédos kommunista országban kerestek menedéket. 1939-ben 516 fő szelte át a szovjet–magyar határt ideológiai megfontolások vagy a katonai behívók elől, csak Volócról 50 fő, Rakaszról 8 fő. 1940. január 21. és július 15. között 2 370 fő hagyta el Kárpátalját.³⁷ A menekültek zöme a hegyvidéki járásokból került ki, de Ungvárról és Munkácsról is sokan szöktek a Szovjeunióba.

Az 1941. január 3-i népszámlálás már újra Magyarország keretein belül zajlott le. A lakosság száma a két népszámlálás közötti időszakban több mint 100 000 fővel gyarapodott, így 1941-re elérte a 853 949 főt, ami 119 700 fős gyarapodást jelentett.

A második világháború Kárpátalja területét is érintette, és jelentősen hatott a népesség számának alakulására. Így a lakosság száma a területen 1941 és 1946 között 853 949-ről 758 700-ra csökkent, ami több mint 95 000 fős népességcsökkenést jelentett. Ennek számos oka volt. 1941-ben Máramaros területén minden olyan (zsidó) személyt begyűjtöttek, aki magyar állampolgárságát nem tudta igazolni, főként a Galiciából, Bukovinából és Lengyelországból beszivárgott embereket. A Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság 1941. augusztus 22-én kelt jelentése szerint a

³⁷ *O.M., Корсун – O.M., Пагіря*: Закарпатські втікачі в СРСР: через табори ГУЛАГу і БУЗУ-ЛУК до рідних Карпат. 1939–1949. Архівні документи і матеріали. Ужгород 2011. 18.

deportálások során mintegy 17 ezer személy kitelepítésére került sor, akik közül 13 ezret Kárpátaljáról gyűjtöttek össze.³⁸

1944. március 19-ét követően a német megszállás után további deportálások következtek, amikor is a magyar anyanyelvű és a sík vidéki zsidóságot is elhurcolták a területről.³⁹ Kárpátalja területe az I. zónához tartozott, a területre német katonai parancsnokságokat helyeztek ki Ungvárra, Munkácsra, Beregszászba, Nagyszőlősre, Husztra és Máramarosszigetre. 1944. május 14. és június 6-a között 84 874 zsidó lakost hurcoltak el.⁴⁰

A szovjet csapatok elől 1944-ben 5 104 fő menekült el Magyarországra.⁴¹ A bevonuló szovjet csapatok 1944 őszén közel 30 000 főt hurcoltak el a 18 és 50 év közötti életkorú férfiak közül málenkij robotra, és csak évek múltán térhettek vissza a szerencsésebbek a szülőföldjükre, ugyanis sokan behaltak az embertelen körülményekbe.⁴² Egyes források a kényszermunka áldozatainak számát 4 953-ra teszik, mások jóval nagyobb számot emlegetnek. A második világháborút követően Kárpátaljáról 25 000 fő menekült a jelenlegi magyar államterületre.⁴³ A szovjetek előrenyomulásának hatására jelentős számú német kisebbség is elhagyta a területet; akik itt maradtak, azokra szintén a szovjethatalom megtorlásai vártak.

A zsidók 1941-es és 1944-es elhurcolása, illetve az 1944-es szovjet hatalomváltás következtében jelentősen megváltozott Kárpátalja népességének nemzetiségi aránya. Az idáig ruszinként vagy ruténként számon tartott népesség ezt követően, ukránként került a statisztikába. Arányuk az összlakosságon belül jelentősen megnőtt.

Jelentősen csökkent a magyarok és a zsidók aránya, ugyanis az elhurcolásokat túléltek jelentős része nem tért vissza szülőföldjére.

A statisztikában egy új, ez idáig jelentéktelen számmal rendelkező nemzetiség került a 4. helyre arányait tekintve. Az oroszok magas, 19 000 fős száma főként az itt állomásozó hadsereg és a városokba nagy számban

³⁸ Tóth Gábor: „Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó”. Deportálások Kárpátalján a második világháború idején. Budapest 2008.

³⁹ Tóth G.: „Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó” i. m.

⁴⁰ Death trains in 1944, the Kassa list: A Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság honlapja, 2007. <http://www.degob.hu/english/tables/kassa.html>, letöltés 2020. ápr. 6.

⁴¹ Kocsis K.: Kárpátalja mai területének etnikai i. m.

⁴² Molnár D. *Erzsébet: A polgári lakosság Magyarországról és a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátaljáról történő kényszermunkára hurcolásának összehasonlító elemzése*. „Így maradok meg hírvivőnek...” In memoriam Soós Kálmán. Tanulmányok Soós Kálmán emlékére. Szerk. Szamorovszky-né Nagy Ibolya. Ungvár 2012. 256.

⁴³ Kocsis Károly – Tátrai Patrik – Agárdi Norbert – Balizs Dániel – Kovács Anikó: A Kárpát–Pannon-térség változó etnikai arculata a 15. század végétől a 21. század elejéig. Térképmagyarázó. Budapest 2015.

beköltöző hivatalnokok, köztisztviselők, illetve a bizonytalan identitású vagy a félelemből magát orosznak valló ruszin és szlovák anyanyelvű lakosságnak köszönhető.

Miután Kárpátalja hivatalosan is a Szovjetunióhoz került, a népesség száma a területen rohamosan növekedni kezdett. A szovjet erőltetett iparosításnak köszönhetően az újonnan érkezettek többsége a városokba vagy iparral rendelkező városi típusú településekre költözött.

A lakosság száma 1950-re 807 400 főt tett ki. Kárpátalja túlnyomó részén népességszám-növekedés történt. Kárpátalja népessége 48 700 fővel nőtt az 1946-os összeíráshoz képest. Megkezdődött a Szovjetunió többi részéről a főként orosz nemzetiségű lakosság beáramlása, ezzel párhuzamosan kitelepítések is folytak Kárpátaljáról. 1947-től a kárpátaljai, főként magyar fiatalokat donbászi munkaszolgálatra vitték, ahol az embertelen körülmények következtében sokan életüket veszítették. Atrocitások érték a történelmi egyházak képviselőit, számos képviselőjüket elítélték vagy likvidálták. A kolhozosítás következtében kulákpereket indítottak a szovjet-ellenesnek nyilvánított egyének ellen, számos esetben kitelepítették Kárpátaljáról az elítélteket családtagjaikkal együtt. 1949-ben a Szovjetunió Legfelső Tanácsa rendeletben megtiltotta, hogy a kényszerkitelepítettek visszatérjenek szülőföldjükre.⁴⁴ Ugyanebben az évben megkezdődött a kárpátaljai családok „önkéntes” áttelepítése belső-ukrajnai területekre.

1950. április 6-i döntésével a Szovjetunió Minisztertanácsa megtiltotta az 1944 és 1949 között deportáltaknak, hogy visszatérjenek szülőföldjükre.

Az 50-es években Kárpátalja lakosságának száma jelentős növekedésnek indult. A szovjet gazdasági modell meghonosítása következtében ipari létesítményeket hoztak létre a nagyobb városokban, a közigazgatási központok is ipari fejlesztéseken estek át, ami jelentős munkaerőt igényelt. A közigazgatási átszervezések következtében az állami hivatalok is jelentős munkaerőt szívtak fel. Az állami hivatalokba kinevezés útján lehetett elhelyezkedni, és a megbízható párttagok kapták meg a vezető pozíciókat, ezért a munkaerő jelentős része a hágón túlról érkezett. Az 1959-es népszámlálás időpontjára Kárpátalja lakossága elérte a 920 200 főt, ami az 1950-es évhez képest 112 800 fős, 14%-os népességszám-növekedést jelentett.

1959 és 1970 között a lakosságszám növekedésének dinamikája még nagyobb mértékű, 16,3%-os volt, így 1970-re 150 000 fővel nőtt a lakosság száma, és elérte az 1 070 200 főt.

⁴⁴ *Vehes M. et al.*: Kárpátalja évszámokban i. m. 308.

A következő tíz évben kissé lelassult a népességszám növekedésének üteme, 1970–1979 között csupán 7%-os növekedés történt. A lakosság száma 1979-ben 1 153 900 fő volt Kárpátalján, ami 83 700 fős növekedést jelent 1970-hez képest. A városok iparosítása továbbra is nagy ütemben zajlott, számos új gyárat hoztak létre Kárpátalja városaiban. Ebben az időszakban alakult az ungvári villanymotorgyár is. Jelentősen nőtt a városok munkaerőigénye, aminek következtében a jóval elmaradottabb falvakból a fiatal munkaerő a városokba áramlott. A 70-es évek elején elkezdődtek az úgynevezett МЖК-к (молодежный жилой комплекс, azaz ifjúsági lakókomplexumok) építése, ami lehetőséget adott a fiataloknak, hogy könnyebben lakáshoz jussanak, ez is felgyorsította a városokba való áramlást.⁴⁵

A következő népszámlálást 1989-ben tartották, Kárpátalja lakossága ennek alapján 1 245 618 fő volt. A két népszámlálás közötti időszakban a lakosság száma 8%-kal, 98 500 fővel nőtt. A legnagyobb mértékben továbbra is Ungvár lakosságszáma növekedett, 1989-re 117 688 volt a lakosainak a száma. Munkács lakosságszáma 17,7%-al nőtt, 1989-re 84 500 fő volt. Csupán a Nagybereznai járás lakosságszáma csökkent 1 100 fővel, ami 3,5% csökkenést jelent.

2001-ben Kárpátalja állandó lakossága 1 254 600 fő volt. 1989-hez képest a megye népessége 0,7%-kal nőtt, az Ukrajna népességén belüli aránya pedig 2,42%-ról 2,6%-ra emelkedett. A két összeírás között eltelt időszak alatt azonban, akárcsak az egész országban, itt is megfordultak a népesedési tendenciák. A lakosság száma 1995-ig emelkedett, amikor elérte az 1 288 100-at. Ezt követően a népesség száma csökkenni kezdett, annak ellenére, hogy a természetes szaporulat értéke egészen 1998-ig pozitív maradt. A fogyást eleinte az Ukrajna függetlenné válása óta veszteséges migrációs egyenleg okozta. A természetes szaporulat 2001-es adatai már Kárpátalján is enyhe fogyást mutattak.

A legutóbbi, 2001-es ukrajnai népszámlálás megerősítette, hogy Kárpátalja népességének egyik alapvető vonása a soknemzetiségűség. A megyében az említett népszámlálás alkalmával több mint 100 nemzetiség képviseltette magát.⁴⁶ Am közülük csak nyolc aránya haladta meg az össznépelességen belül a 0,1%-ot (2. táblázat).

⁴⁵ В.Н., Горлов – Д.А., Левчик: Жилищное движение и жилищное самоуправление в СССР и России: от писем в ЦК до баррикад в Бутово. 2014. 80. <http://sd-inform.org/upload/books/Sovremennost/Gilishnoe%20dvijjenie.pdf>, letöltés 2020. ápr. 6.

⁴⁶ Головне управління статистики у Закарпатській області: Природний рух населення у 2016 році. http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2016/prn_01-12_2016.pdf, letöltés 2020. ápr. 6.

2. táblázat *A népesebb nemzetiségek lélekszáma és aránya Kárpátalján az 1989-es és a 2001-es népszámlálás adatai alapján*

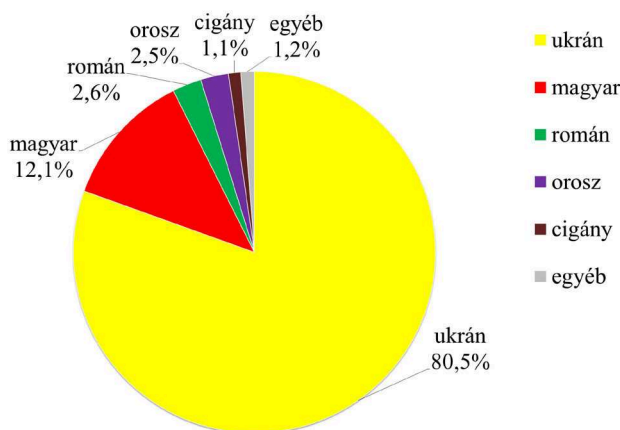
Nemzetiség	Lélekszám		Százalékarány a megye lakosságán belül		A 2001-es lélekszám az 1989-es %-ában
	1989	2001	1989	2001	
ukránok	976 749	1 010 127	78,4	80,5	103,4
magyarok	155 711	151 516	12,5	12,1	97,3
románok	29 485	32 152	2,4	2,6	109,0
oroszkok	49 458	30 993	4,0	2,5	62,7
cigányok	12 131	14 004	1,0	1,1	115,4
szlovákok	7 329	5 695	0,6	0,5	77,7
németek	3 478	3 582	0,3	0,3	103,0
beloruszkok	2 521	1 540	0,2	0,1	61,1
egyebek	8 756	5 005	0,6	0,4	64,0
össznépesség	1 245 618	1 254 614	100,0	100,0	100,7

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень). Закарпатське обласне управління статистики. Ужгород 2003.

Kárpátalja közigazgatási egységeinek majdnem mindegyike ukrán többségű. Öt járás tekinthető egynemzetiségűnek, ahol az ukránok aránya meghaladja a 95%-ot: az Ökörmezői, a Volóci, az Ilosvai, a Nagybereznai és a Perecsenyi. Közel egynemzetiségű volt (ukránok alkották a lakosság 80–95%-át) Huszt megyei jelentőségű város, továbbá a Huszti, a Szolyvai, a Munkácsi, a Rahói és a Técsői járás. Többnemzetiségű, ukrán többségű (az ukránok aránya 50–80%) Ungvár és Munkács, valamint a Nagyszőlősi és az Ungvári járás. Relatív többséget alkotnak az ukránok Csap megyei alárendeltségű városban, ahol a lakosság 40%-át teszik ki.

2001-ben Kárpátalján 151 500 magyar élt, ami az ukrainai magyarság (156 600 fő) 96,8%-át tette ki. A Kárpátokon túli magyarság a nagyobb városokban él szórványként, és túlnyomórészt kárpátaljai gyökerű. Az utolsó két népszámlálás között a kárpátaljai magyarság lélekszáma 4,2 ezerrel (2,7%-kal) csökkent, a megye összlakosságán belüli aránya pedig 12,5%-ról 12,1%-ra módosult (2. ábra).

2. ábra Kárpátalja lakosságának nemzetiségi összetétele 2001-ben

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень) i. m.

A magyar nyelvterület Kárpátalja délnyugati részén húzódik az ukrán–magyar határral párhuzamosan, 15–20 km szélesen (12. térkép). A magyar–ukrán nyelvhatár egyes szakaszain vegyes lakosságú településekből álló sávot alkotva kiszélesedik (Ungvártól délre vagy Nagyszőlőstől nyugatra és délre), máshol vonallá zsugorodik. A magyar nyelvterületbe vegyesen lakott városok (Beregszász, Csap) és zömmel ukrán népességű, 20. századi telepese falvak (például Cservona és Dimicső az Ungvári, Nagybakos, Kisbakos, Nagybakta a Beregszászi, Puskinó és Oroszvölgy a Nagyszőlősi járásban) élkelődnek.

A kárpátaljai nemzetiségek lélekszám szerinti rangsorában a legújabb népszámlálás alapján a románok léptek elő a harmadik helyre, megelőzve az 1989-ben még magasan előttük álló oroszokat. A románok száma a 13 év alatt 9%-kal nőtt, és meghaladta a 32 ezret (2. táblázat).

Az 1989-ben kevés híján félszázezres orosz közösségből 2001-re 31 ezer fő maradt, amellyel a románok mögé kerültek. A fogyás hatótényezői a megyében azonosak az összukrajnaiakkal: az asszimiláció (illetve reasszimiláció), kisebb mértékben az alacsony születésszám és a kitelepülés.⁴⁷

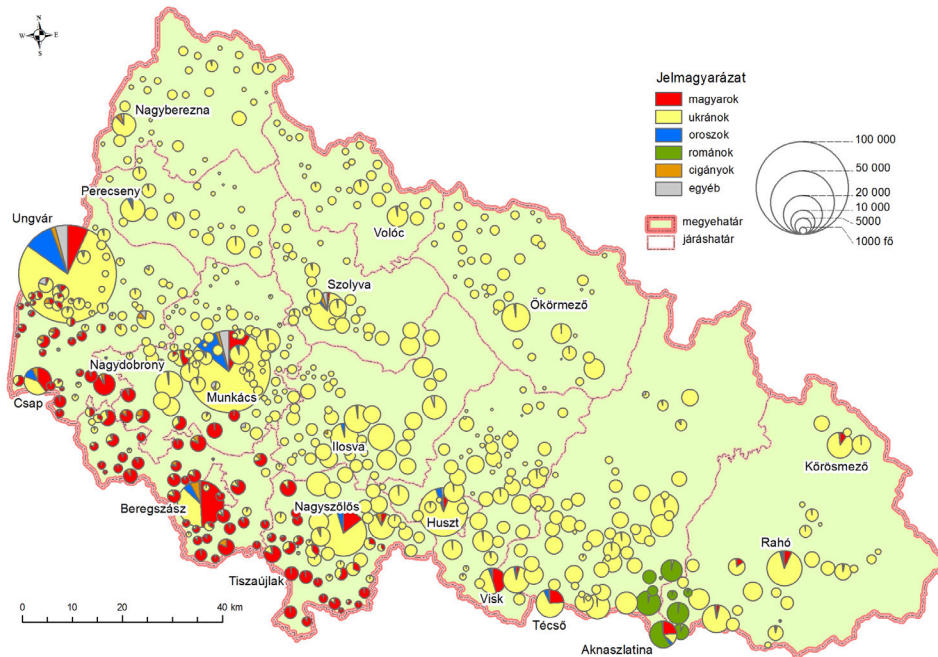
A cigányok száma 14 ezerre nőtt. Jelentősen, majdnem negyedével csökkent a két népszámlálás között a kárpátaljai szlovákok száma. Ebben a

⁴⁷ Molnár József – Molnár D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász 2005. 120.

döntő szerepet a kivándorlás játszotta, bár hozzájárult a fogyáshoz az aszimiláció és az alacsony születésszám is. A kis létszámú német közösség viszont, dacára a Németországba irányuló tömeges kivándorlásnak, meglepő módon némi gyarapodást könyvelhetett el.

12. térkép Kárpátalja településeinek nemzetiségi összetétele 2001-ben

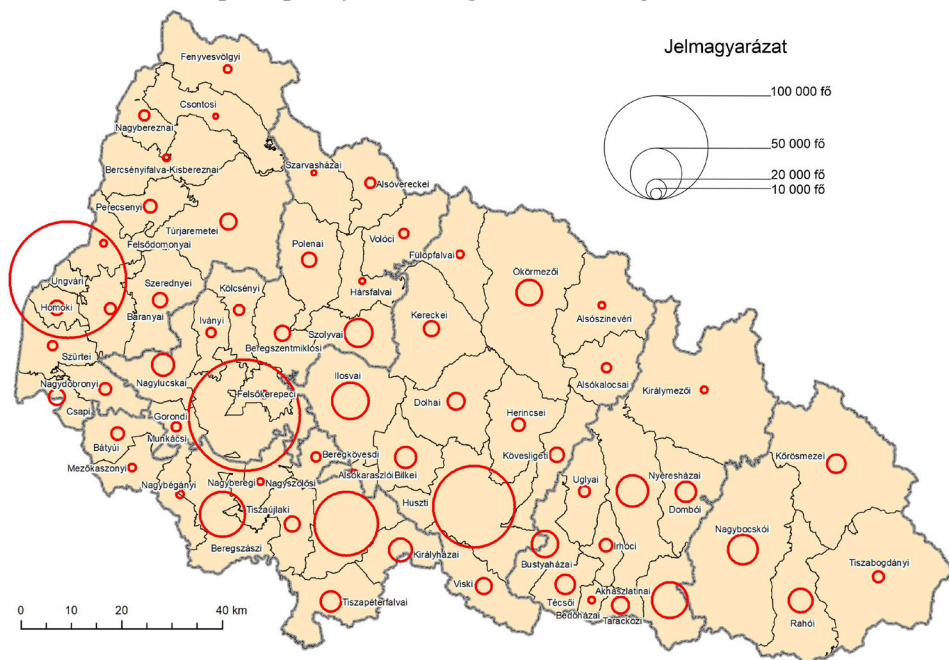
Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Всеукраїнський перепис населення. Державна служба статистики України. <http://www.ukrcensus.gov.ua/>, letöltés 2019. okt. 12.

A 2001 és 2015 közötti időszakban, főként az ország demográfiai politikájának a megváltozása, a gyerek születése után járó segélyek bevezetésének köszönhetően a lakosság számának csökkenése megállt, sőt a 2008-tól 2015-ig terjedő időszakban a lakosság száma növekedésnek indult. A kelet-ukrajnai konfliktus kirobbanását követően azonban a népesség számának növekedése Kárpátalján is megállt, sőt enyhe csökkenést mutat, ami főként az újra megélénkült kivándorlás eredménye. 2020. január 1-re vonatkozóan a lakosság száma 1 253 641 fő.⁴⁸

⁴⁸ Державна служба статистики України. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 лютого 2020 року та середня чисельність у січні 2020 року. <http://www.ukrstat.gov.ua/>, letöltés 2020. ápr. 6.

Az újonnan kialakított közigazgatási rendszer szerint a népesség számát illetően a Huszti járás a legnagyobb, a statisztikai hivatal adatai alapján 268 303 fő a lakosainak a száma. A legnagyobb népességszámmal a Huszti kistérség rendelkezik (81 136 fő), 28 település egyesüléséből jött létre, területe 402,2 km². A második legnépesebb az Ilosvai kistérség, melynek lakosságszáma a Huszti kistérség felét sem éri el, 35 997 fő, területe 309,1 km². Jelentős lakosságszámmal rendelkeznek még az Ökörmezői (25 025 fő), Bilkei (20 704 fő), Dolhai (16 845 fő), Viski (16 164 fő), Kereckei (15 035 fő), Kövesligeti (13 875 fő) és Herincsei kistérségek (12 832 fő). A Kalocsai, Alsókaraszlói, Alsószinevéri és a Fülöpfalvai kistérségek a kisebbek közé tartoznak, ezekben a lakosság száma nem éri el a 10 000 főt sem (13. térkép).⁴⁹

13. térkép Kárpátalja kistérségeinek lakosságszáma 2020-ban

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: <https://decentralization.gov.ua>, letöltés 2020. júl. 12.

Az Ungvári járás területét tekintve a második helyet foglalja el (2 358 km²), lakosságszámát tekintve (255 915 fő) szintén a második. A

⁴⁹ Molnár D. I.: Kárpátalja lakosságának területi eloszlása i. m. 239–254.

járás legnépesebb kistérsége az Ungvári kistérség (115 512 fő). A járás többi kistérségének népességszáma jelentősen elmarad a járásközpontétól, a második legnépesebb, a Turjaremetei kistérség lakosság száma 16 129 fő, ami közel egytizede Ungvár lakosság számának. Tízezer fő feletti a lakosság száma a Csapi (15 605 fő), a Szerednyei (14 363 fő), a Homoki (14 333 fő), a Perecsenyi (12 592 fő) és a Nagydobronyi kistérségnek (11 563 fő). A Nagybereznai és a Szürtei kistérségek népessége megközelíti a 10 000 főt, a Felsődomonyai (6 544 fő), a Fenyvesvölgyi (7 102 fő), a Csontosai (5 201 fő) és a Bercsényifalva-Kisbereznai kistérségek rendelkeznek a legkevesebb lakossal a járásban (13. térkép).

A Munkácsi járásban a Munkácsi kistérség a legnépesebb. A közigazgatási reform lehetőséget adott arra, hogy még nagyobb mértékben növelje a város a területét és ezzel a lakosság számát is, így 17 település csatlakozott a településhez, aminek eredményeként az újonnan alakult közigazgatási egység 110 511 fős lakosság száma megközelíti a 115 512 fős Ungvári kistérség népességszámát.

A járásban a Szolyvai (27 719 fő) és a Nagylucskai kistérség (21 827 fő) lakosainak száma haladja meg a 20 ezer főt. Két kistérség (a Szentmiklósi és a Polenai) lakosság száma meghaladja a 10 000 főt. A Munkácsi járásban található Kárpátalja legkisebb lakosság számú kistérsége. Annak ellenére, hogy 11 település egyesüléséből jött létre, a Szarvasházi kistérség népességszáma csupán 4 742 fő, ezzel Kárpátalja legkisebb lakosság számú kistérsége.

A Técsői járásban a legnagyobb lakosság számmal az Aknaszlatinai kistérség rendelkezik (35 294 fő). A Nyéresházai kistérség lakosság száma is meghaladja a 30 ezret (30 609). Jelentős lakosság számmal rendelkezik a Bustyaházai (25 857 fő) és a Dombói kistérség is (20 435 fő). Érdekes, hogy a járásközpont a lakosság számát tekintve csak az ötödik helyen található a maga 19 513 fős lakosságával. Több mint 10 ezer fős a Taracközi, Uglyai és az Irhóci kistérségek lakosság száma is. A Királymezői és Bedőházi kistérségek népességszáma nem éri el a 10 ezer főt sem.

A Rahói járás legnépesebb kistérsége a Nagybocksói, lakosságának száma 29 605 fő. A Rahói kistérség népessége 23 625 fő, a Kőrösmezői kistérség 18 754 fővel, míg a Tiszabogdányi kistérség 10 584 fővel rendelkezik.

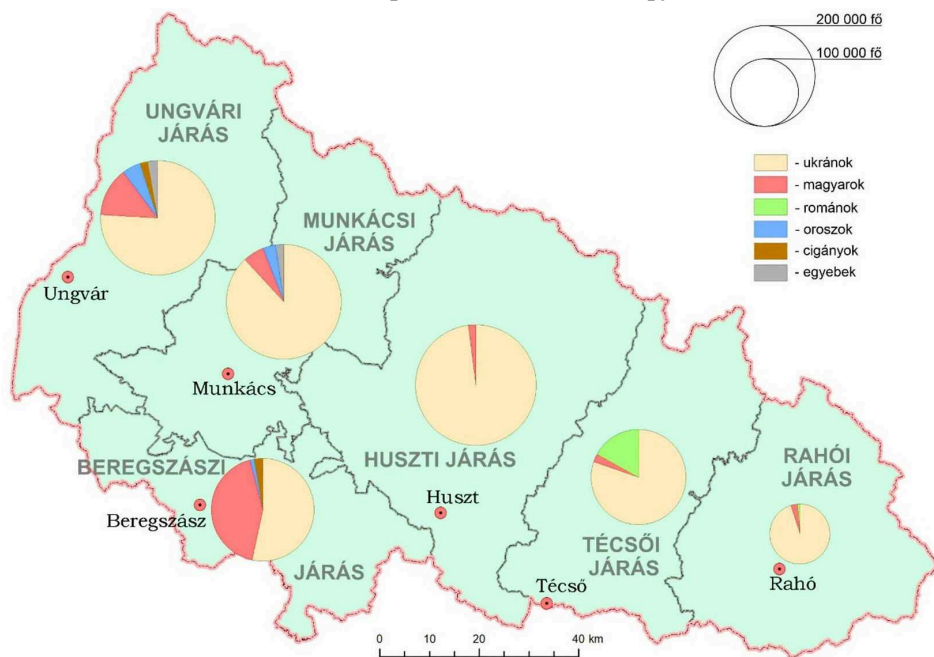
A Beregszászi járás területén a Nagyszőlősi kistérségben élnek a legtöbbben, 63 455 fő. A járásközpont kistérségének lakossága 44 381 fő. A Királyházi kistérség lakossága 22 802 fő, a Tiszapéterfalvai kistérségben 19 702 fő, a Bányai kistérségben 12 160 fő él. A többi kistérség lakosságának száma nem éri el a 10 ezer főt sem.

Ha az új közigazgatási egységek nemzetiségi összetételét akarjuk megvizsgálni, akkor a 2001-es népszámlálás adataiból kell kiindulnunk, azóta

ugyanis nem tartottak népszámlálást Ukrajnában. Az új járások és a kistérségek mutatóit a népszámlálás települési bontású adataiból tudjuk összegezni.

Az újonnan alakult járások mindegyikében az ukrán nemzetiségű lakosság alkotja a többséget, így az új Beregszászi járásban is kisebbségbe kerültek a magyarok (14. térkép). Beregszász megyei alárendeltségű városában relatív többséget (48,1%), az egykori Beregszászi járásban abszolút többséget alkottak a magyarok (76,1%) a 2020-as közigazgatási reform előtt.⁵⁰ A megnagyobbított Beregszászi járás lakosságának viszont csupán 42,1%-át alkotják a magyarok, míg az ukránok az 52,8%-át. Ugyanakkor a kárpátaljai magyarság többsége, 58,1%-a a megnagyobbított Beregszászi járás területén él.⁵¹

14. térkép Kárpátalja új járásainak nemzetiségi összetétele a 2001-es népszámlálás adatai alapján

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: <https://decentralization.gov.ua>, letöltés 2021. júl. 12.

Az Ungvári járás bővítésével csökkent a magyarok aránya a járásban. Ungváron 6,9%, az Ungvári járásban 33,4% volt a magyarok aránya, míg a megnövelt járás területén ez az arány csupán 13,9%. Az új Munkácsi

⁵⁰ Molnár J. – Molnár D. I.: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási i. m. 120.

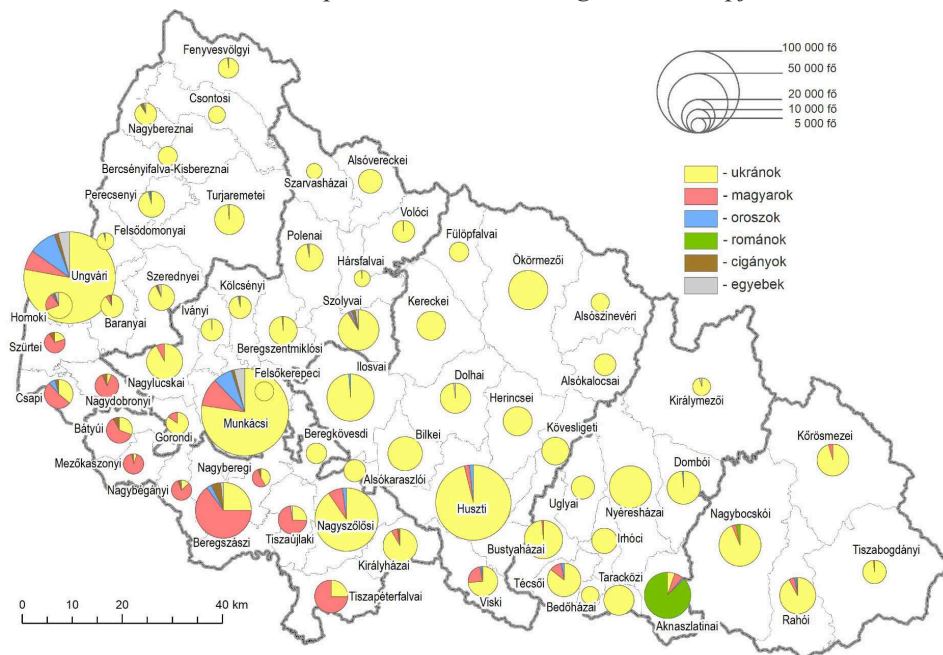
⁵¹ Molnár D. I.: Kárpátalja lakosságának területi eloszlása i. m. 239–254.

járásban 5,9%, a Husztiban 2,0%, a Técsőiben 2,8%, a Rahóiban 3,6% lett a magyarok aránya.

A románok többsége a járashatárok módosulásával a Técsői járáshoz került, a járás lakosságának 16,8%-át alkotják.

Az újonnan megalakult kistérségek nemzetiségi összetételét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 64 kistérség többségében az ukránok, 10-ben a magyarok és 1-ben a román nemzetiségűek alkotják a többséget (15. térkép).

15. térkép Kárpátalja kistérségeinek nemzetiségi összetétele a 2001-es népszámlálás nemzetiségi adatai alapján

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: <https://decentralization.gov.ua>, letöltés 2021. júl. 12.

A legtöbb magyar többségű kistérség, szám szerint 7, a Beregszászi járás területén található. A legnépesebb magyar közösséggel a Beregszászi kistérség rendelkezik: a több mint 30 ezer fő a kárpátaljai magyarság 20,8%-át jelenti. A kistérségen belül a magyarok aránya 64,7%. A Tiszapéterfalvai kistérségben 74,2%, a Tiszaújlaki kistérségben 71,2%, a Bátyúi kistérségben 60,9%, a Mezőkaszonyi kistérségben 90,7%, a Nagybégányi kistérségben 81,4%, a Nagyberegi kistérségben 51,7% a magyarok aránya.

Három magyar többségű kistérség az Ungvári járás területén található, melyek közül a legtöbb magyar a Nagydobronyi kistérségben él, ahol

arányuk az összlakosságon belül 87,3%. A Csapi kistérségben a magyarok aránya 52,0%, a Szürtei kistérségben 70,8%.

A többi kistérségben a magyarok kisebbségben vannak. Több mint 20% a magyarok aránya a Viski (23%) és a Homoki kistérségben (20,6%). Több mint 10 ezer magyar él a Munkácsi kistérségben, ám az arányuk csupán 10,6%. A Técsői kistérségben 11,8%, a Gorondi kistérségben 15,1% a magyarok aránya. A többi kistérségben a magyarok a lakosság kevesebb mint 10%-át adják.

A magyarok aránya az Ungvári (6,9%) és Nagyszőlősi kistérségekben (7,5%). A magyarok aránya meghaladja az 5%-ot az Aknaszlatinai, Nagylucskai, Királyháza és Baranyai kistérségekben is.

Említésre méltó még a magyarok aránya a Huszti (2,1%), Rahói (4,9%), Körösmezői (4,6%) és Nagybocksői kistérségekben (2,8%). A többi kistérségben mind számát, mind arányát tekintve elenyésző a magyarság jelenléte.

Az egyetlen román többségű kistérség a Técsői járásban található Aknaszlatinai kistérség. A kistérség lakosságának száma 35 294 fő, melynek 86,7%-a román nemzetiségű. A Kárpátalján élő románok döntő többsége, 94,5%-a az Aknaszlatinai kistérségben él.

A decentralizáció által felkínált lehetőség, miszerint a települések önként egyesülhetnek kistérségekké, esélyt kínált a nemzeti kisebbségeknek, hogy olyan kistérségeket hozzanak létre, ahol továbbra is hatékonyan tudják képviselni nemzeti érdekeiket. Ilyen megfontolásból csatlakozott a magyar többségű Csongor a Nagydobronyi kistérséghez, Szernye és Barkaszó a Bányai kistérséghez, vagy a román többségű Tiszaféregyháza, Középpapsa és Dobrik az Aknaszlatinaihoz, annak ellenére, hogy korábban más járáshoz tartoztak.

Ugyanakkor a kistérségek kialakításánál számos alkalommal a személyes, politikai, közhatalmi érdekek érvényesültek a nemzeti érdekekkel szemben. Példa erre a magyar többségű Dercen és Fornos Munkácsi kistérséghez való csatlakozása. Itt politikai megfontolásból Dercen magyar polgármestere nem a magyar többségű Beregszászi kistérséghez, hanem a túlnyomóan ukrán többségű Munkácsi kistérséghez való csatlakozást szorgalmazta. Ennek következtében Fornos sem tudott a Beregszászi kistérséghez csatlakozni, mivel Dercen területileg elválasztotta a Beregszászi kistérségtől. A magyar többségű Izsnyétének csak a Gorondhoz való csatlakozást engedélyezték. Személyes és pártpolitikai megfontolásból indítványozták a Nagyberegi és a Nagybégányi kistérségek megalakítását, mely kistérségek települései Kárpátalja kistérségei kialakításának korábbi perspektivikus tervében a Beregszászi kistérséghez voltak sorolva.⁵²

⁵² Molnár D. I.: Kárpátalja lakosságának területi eloszlása i. m. 239–254.

A KÖTET SZERZŐI

Braun László, PhD (Szürte, 1971) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1998-ban mint történész, történelemtanár. Általános, illetve középiskolai tanárként dolgozott, majd öt éven keresztül a Kárpátaljai Területi Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztályán végezte munkáját. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának az elvégzése után 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe Északkelet-Magyarország története a 19–20. század fordulóján.

Csatáry György, PhD (Kaszony, 1963) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett. Az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Középkori és kora újkori egyetemes történelem doktori programjának elvégzése után 2006-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kora újkori magyar történelem) szakterületen. 2008-tól a történelemtudományok kandidátusa. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője. Levéltártant, történelmi szaktudományokat és honismeretet oktat. A Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács tagja. Kutatási területe: a II. Rákóczi Ferenc vezette 1703–1711. évi szabadságharc, Északkelet-Magyarország és Kárpátalja története.

Császár István (Jánosi, 1985) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakán szerzett 2008-ben MA szintű oklevelet. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola Nemzetközi Kapcsolatok Története doktori programjában végezte PhD-tanulmányait, 2011-ben szerezte meg az abszolutóriumot. 2010 óta dolgozik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékén, jelenleg oktatói beosztásban. Kutatási területe: a második világháború utáni kárpátaljai magyar társadalomtörténet, civil társadalmi mozgalmak kialakulása Kárpátalján.

Dancs György (Balazsér, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2007-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2008-ben Specialist oklevelet szerzett. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2012-ben. A Sárospataki Református Teológiai Akadémia lelkipásztori munkatárs

szakán végzett 2017-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. Kutatási területe: a kolerajárvány az 1831–1832-es években; báró Perényi Zsigmond élete; a reformkori Magyarország az 1820–1840-es években.

Darcsi Karolina (Dercen, 1980) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) földrajz–történelem szakán 2002-ben Specialist oklevelet, 2006-ban a Budapesti Corvinus Egyetem Századvég Politikai Iskola közpolitikai szakirányán MA-oklevelet szerzett, illetve a Pécsi Tudományegyetem Politikatudományok Doktori Iskolájában abszolválta 2006-ban. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság érdekérvényesítési lehetőségei a független Ukrajnában; közigazgatás, önkormányzatok, kisebbségi jogérvényesítés.

Dobos Sándor (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol nyelv és irodalom szakán 2009-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2010-ben BA-, majd 2011-ben Specialist oklevelet szerzett, az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2010-ben fejezte be a mesterképzést angol nyelvből és irodalomból, illetve a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolválta 2014-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója, valamint a Kiadói Részleg vezetője. Kutatási területe: helytörténet, helység-, utca- és térnevek, 20. századi községnevezendések a mai Kárpátalja területén.

Hires-László Kornélia, PhD (Beregszász, 1982) – 2003-ban az egykori Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán szerzett tanítói diplomát, majd ezt követően 2009-ben a Debreceni Egyetemen szociológia szakán végzett magiszteri fokozattal. 2017-ben a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán magyar nyelv és irodalom szakon szerzett specialist fokozatú oklevelet. 2021-ben sikeresen megvédte doktori értekezését a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációs Doktori Iskolájában. 2001 óta kutatóként dolgozik a Rákóczi-főiskola jelenleg Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontként ismert intézetében, és 2005 óta

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója. Kutatási területei: nyelvi tájkép és etnicitás Kárpátalján, a kárpátaljai magyarság identitása, az ifjúság aktuális problémái, valamint a kárpátaljai magyarság aktuális társadalmi folyamatai.

Kész Barnabás, PhD (Salánk, 1966) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1990-ben mint történész, történelemtanár. Egy évig régészként dolgozott az egyetemen, majd több mint két évtizedig általános és középiskolai tanár volt Salánkon. 2012-től a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, jelenleg docensi beosztásban. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának elvégzését követően, 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a bölcsészettudományok területén, néprajz- és kulturális antropológiai tudományokban. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság tárgyi néprajza. Ezenkívül foglalkozik helytörténettel, könyvillusztrálással és katonai hagyományőrzéssel is, számos tudományos-ismeretterjesztő kiadvány szerzője.

Molnár D. Erzsébet, PhD (Beregszász, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–történelem szakán szerzett tanári oklevelet 2002-ben. Tanulmányait a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában folytatta, ahol 2015-ben védte meg doktori értekezését *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborai* (1944–1953) címmel. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának vezetője, a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: Kárpátalja szovjetizálása, a kárpátaljai magyar férfilekosság elhurcolása, a donbászi munkaszolgálat.

Molnár D. István, PhD (Nagydobrony, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–földrajz szakpárján szerzett tanári oklevelet 2002-ben. 2003–2006 között a Debreceni Egyetem Természettudományi Karának Földtudományok Doktori Iskoláját végezte el. Doktori (PhD) fokozatát 2013-ban szerezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének tanára és az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: Kárpátalja népessége, közigazgatása.

Molnár Ferenc, PhD (Zápszony, 1986) – Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2009-ben magiszteri szintű oklevelet szerzett angol nyelv és irodalomból, majd 2010-ben elvégezte a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakát. Ezt követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Jelenkori Magyar Történelem Doktori Program miniszteri ösztöndíjas hallgatója. 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot történelemtudományok (19. századi magyar történelem) szakterületen. Jelenleg a II. RF KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, tanszékvezető-helyettese. Kutatási területe: a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 19. századi története, valamint a dualizmus korának (1867–1918) felekezeti és nemzetiségi viszonyai.

Orosz Ildikó, PhD (Nagydobrony, 1960) – Az Ungvári Állami Egyetemen szerzett MSc szintű oklevelet matematika szakon 1983-ban. 1981-től a Nagydobronyi Középiskola matematikatanára, 1990-től 1995-ig az iskola igazgatója. 2001-ben a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolájában szerzett doktori (PhD) fokozatot nevelésszociológia szakirányban. 2013-ban a Volodimir Hnatyuk Ternopili Nemzeti Pedagógiai Egyetemen pedagógiai tudományok kandidátusa (CSc) fokozatot szerzett általános pedagógia és a pedagógiatörténet szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöke, a II. RF KMF Pedagógia és Pszichológia Tanszékének docense. Kutatási területe a kisebbségi oktatás, az anyanyelvi/anyanyelvű oktatás helyzete Kárpátalján a rendszerváltástól napjainkig.

Rácz Béla, PhD (Tiszaújlak, 1981) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) történelem és földrajz szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Az ELTE Földtudományi Doktori Iskola Földtan-Geofizika Programjának elvégzése után 2014-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot földtan szakterületen, archeometriai szakiránnyal. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatási rektorhelyettese, továbbá a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: archeometria, azon belül petroarcheológia: pattintott kőeszköznyersanyagok vizsgálata, források, elterjedési területek, az emberi közösségek kulturális kapcsolatai az őskorban.

Suslik Ádám, PhD (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2008-ban BA-oklevelet,

majd 2009-ben Specialist diplomát szerzett. 2017-ben Budapesten a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola (Katonai- és politikai konfliktusok 1867–1945 között) programján belül doktori (PhD) fokozatot szerzett. Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának levéltárosa az 1945 előtti Kormányservek Főosztályán. Kutatási területe: az első világháború és az azt követő rövid átmeneti időszak. A témakörön belül publikációi többsége egy adott régió (Északkelet-Magyarország), különös tekintettel Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék gazdaság-, társadalom-, egyház-, valamint hadtörténete tárgykörében jelentek meg. A klasszikus hadtörténetírás mellett olyan témákat is érint, amelyek a hadművelleti területeken vagy a hátszágban történt katonai visszaéléseket vizsgálják.

Szakál Imre, PhD (Bene, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerzett történelem és földrajz szakos tanári oklevelet 2008-ban. 2009-től a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója, értekezését 2015-ben védte meg. 2013-tól alma matere Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanársegéde, 2015-től docense. Kutatási érdeklődése Kárpátalja két világháború közötti történetére, a kisebbségtörténetre, Ukrajna történetére és az emlékeztörténetre terjed ki.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya, PhD (Sárosoroszi, 1970) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1992-ben mint történész, történelemtanár. Egy évtizedig általános és középiskolai tanárként dolgozott, majd az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Kelet-Európa XIX–XX. századi története oktatási programjának elvégzése után 2011-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kelet-európai történelem) szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója, ill. az intézmény Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe: a Szovjetunió társadalomtörténete 1945–1991 között (azon belül oktatáspolitikai és az iskolai történelemtanítás története), valamint a kérdés kárpátaljai vonatkozásai, az iskolai történelemtankönyvek tartalmi és didaktikai kérdései, ezenkívül a szovjet egyházpolitika és a kárpátaljai reformátusok története a fent jelzett időszakban.

Szólósi Nóra, PhD (Macsola, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, valamint angol nyelv és irodalom szakán 2008-

ban szerzett BA-diplomát. Ezt követően az Ungvári Nemzeti Egyetem angol szakán kapott magiszteri képesítést 2009-ben. Ugyanezen év őszén nyert felvételt az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék doktori programjára, ahol 2012-ben abszolvált. 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Kutatási területe: a revízió és Kárpátalja 1938–1944 között, továbbá Kárpátalja társadalma és gazdasága 1939–1944-ben a visszacsatolt Felvidékkel való összehasonlításban.

Váradi Natália, PhD (Beregszász, 1980) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, angol nyelv, világirodalom szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Doktori (PhD) fokozatát a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában szerezte 2008-ban, 2012-ben a Nyíregyházi Főiskola közgazdász, gazdálkodási és menedzsment szakán szerzett BA-diplomát, majd 2013-ban történelemtudományokból kandidátusi fokozatot az Ukrán Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében. 2020-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus-továbbképzési szakon MA-diplomát szerzett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, a II. RF KMF Felnőttképzési Központjának vezetője, az ECL Nyelvvizsgaközpont vezetője, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány igazgatója. Kutatási területe: Kárpátalja a Hruscsov-érában, kiemelten az 1956-os forradalom kárpátaljai vonatkozásai.

К 22 **Історія Закарпаття. Спадщина та виклики.** Наукове видання (колективна монографія) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II/ Редакційна колегія: Василь Брензович (голова редакційної колегії), Юрій Чотарі (головний редактор), Мелінда Орбан, Олександр Добош (відповідальні редактори), Ібоя Самборовскі-Нодь, Імре Сакал та Ласло Браун (члени редакційної колегії). Автори: Адальберт Рац, Адам Шушлік, Борнобаш Кейс, Єлизавета Молнар Д., Ібоя Самборовскі-Нодь, Ільдико Орос, Імре Сакал, Іштван Часар, Кароліна Дорчі, Корнелія Гіреш-Ласлов, Ласло Браун, Наталія Вароді, Нора Севлеші, Олександр Добош, Стефан Молнар Д., Федір Молнар, Юрій Данч та Юрій Чотарі. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 788 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8046-21-7

У виданні представлено історію сучасного Закарпаття від найдавніших часів до сьогодення. Колективна монографія має узагальнюючий характер, автори висвітлили теми, які вважали найважливішими. Рекомендуємо усім, хто хоче більше дізнатися про багатогранне минуле й сучасне краю.

УДК 94(477.87)(082)

Наукове видання

ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ СПАДЩИНА ТА ВИКЛИКИ

Колективна монографія

2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту
ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол №9 від 30.09.2021)

Підготовлено кафедрою історії та суспільних дисциплін спільно з Науково-дослідним центром
ім. Тіводора Легоцькі і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: *Василь Брензович, канд. іст. наук*

Головний редактор: *Юрій Чотарі, канд. іст. наук*

Відповідальні редактори: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*

Члени редакційної колегії: *Івоя Самборовські-Нодь, канд. іст. наук,*

Імре Сакал, докт. філософії у галузі іст. наук та Ласло Браун, докт. філософії у галузі іст. наук

Рецензенти:

Адам Новак, докт. філософії у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 3

Аттіла Шімон, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Яноша Шее, Комарно; Науково-дослідний інститут національних меншин «Форум», Шаморін) – розділ 7

Вікторія Ференц, докт. філософії у галузі філол. наук (Науково-дослідний інститут національної політики, Будапешт) – розділ 16

Іван Мандрик, докт. іст. наук, проф. (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 5

Іштван Мароші (грек.-кат. священник, Греко-католицький центр ім. Елемира Ортугая, Берегове) – розділ 10-13

Іштван Цігань, канд. іст. наук (Інститут та Музей військової історії, Будапешт) – розділ 4

Йосип Молнар, канд. геогр. наук (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 1

Левенте Пюошкі, габ. докт. у галузі іст. наук, проф. (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 8-9

Марія Палашик, габ. докт. у галузі іст. наук (Історичний архів державної безпеки Угорщини, Будапешт) – розділ 11

Моніка Баер-Шіпош, докт. філософії у галузі політ. наук (Пейчський університет, Пейч) – розділ 15

Пйітер Пал Товт, докт. соц. наук (Науково-дослідний інститут демографії, Центральне статистичне управління Угорщини, Будапешт) – розділ 16

Пйітер Форішек, габ. докт. у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 2

Тібор Балла, габ. докт. у галузі військ. наук, проф. (Національний університет державної служби, Будапешт) – розділ 6

Тібор Валух, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Кароля Естергазі, Егер) – розділ 10, 12-13

Ференц Гідас, OFM (Ordo Fratrum Minorum) – розділ 10-13

Ференц Радванські, докт. філософії у галузі теол. наук (реформатський священник, Релігійна громада реформатської церкви с.Косонь) – розділ 10-13

Шандор Мілован (почесний голова Товариства угорської культури Закарпаття, Виноградів) – розділ 14

Технічне редагування та верстка: *Мелінда Орбан*

Коректура: *Едіна Шін, Марта Гнатик-Рішко*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр "Опаці Чері Янош" при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальний за випуск: *Олександр Добош* (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

За зміст колективної монографії відповідальність несуть автори

Видання здійснене за підтримки Фонду національної співпраці, Офісу прем'єр-міністра Угорщини, ЗАТ «Благодійний фонд ім. Габора Бетлена» та за сприяння Спілки «За майбутнє реформатської громади Ніртетгі» і Благодійного фонду За Закарпатський угорський інститут

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 25.10.2021. Шрифт «Times New Roman».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк офсетний. Ум. друк. арк. 64,0.

Формат 70x100/16. Замовл. №2772. Тираж 1400.